

• *Harmadik fejezet* •

•

•

•

•

•

•

Huszonkilenc napig kellett várni, amíg Olga levele megjött a tengerentúlról, és amelyben pontos címét közölte, és így módjában állott Sóti Pálnak, hogy már napokkal előbb megírt levelét némi válasszal megtoldva, útjára bocsáthatta.

Édes egyetlenem és mindenem! Drága szépségem! Angyalom! Oh, ne haragudjál, hogy tegezek, amint régen, és kincsemnek, szerelmemnek, és... igen... menyasszonyomnak szólítalak, mint régen... Lehet, hogy nem vagy menyasszonyom és nem vagy az én régi Olgám, de engedd meg, hogy legalább amíg írok, e hitben ringassam magam. Szükségem van erre a hitre, mert e nélkül megbolondulnék...

Utánad fogok menni. Hogy hogyan, miből, mi módon, nem tudom. De utánad megyek. Még egyszer, legalább, látni akarlak, mielőtt meghalok... Előbb még látni akarlak, és meg akarlak csókolni...

Te talán nem tudod, de én igen, hogy csók nélkül váltunk el. Nem volt hozzá bátorságom. Oh, ha még egyszer át kellené élnem az elválás perceit, a csókot nem engedném el, ha az életembe is kerülne. Pedig hát mit ér az én életem?

Bocsánat, Olga, hogy csókról, szerelemről és ilyen bolondságról írok neked... Neked, aki fölötté állott ezeknek a gyöngeségeknek... És ne kacagj rajtam, ne mulass azon, hogy a mi szomorú történetünkben te viselkedel úgy, mint nekem kellene, ha férfi tudnék lenni, és én viselkedem úgy, mint neked kellene, ha nő, ha igazi nő tudnál lenni... Te talán utálsz is engem ezért az én asszonyos puhaságomért... Hogy férfi létemre ábrándozok, nyöszörgök és szerelmes szókat sóhajtva vonaglok elhagyatottságomban... De hát ne utálj! Ez a mi végzetünk, és ezen sírni kell. Ha én rendelkezhetném a te akaratérőddel, és te az én csupa ideg, csupa érzés, csupa hangulat és semmi önuralom lelkemmel, már régen házastársak lehetnénk, és olyan boldogok, aminők még nem éltek ezen a Földön...

Ne hidd, hogy vádollar vagy mentegetődzöm. Számomra nincs mentség, legföljebb irgalom. Annál kevésbé nincs mentség számomra, mert úgy érzem, hogy csak egy kis akarattal, amennyi talán mégis van bennem, mégiscsak elérhettelek volna... Sőt melletted sokra vihettek volna. Igen, ha a feleségem lettél volna, felszabadult volna lelkem abbéli elfoglaltsága alól, hogy folyton azzal tételődött: enyém lesz-e, vagy sem? És akkor nagy lehettem volna, mert nem vagyok ostoba fiú. A hibám, a legnagyobb, mégis a gyávaságban rejlik. Bátrabbnak kellett volna lennem, és be kellett volna vallanom a dolgokat, valahogy így:

– Kedves Olga, édes drágám, gyöngyöm, virágszálacska, édes gyönyörűségem, én reménységem, nézd, nem bírok tanulni, nem bírok dolgozni. Van-e bátorságod hozzám jönni feleségül a jövő ígéreterére? Ha van, oh, jer hát hozzám: pár évig kínlódunk, nélkülözünk, de ezért kárpótolni foglak a jövőmmel!

Anélkül, hogy most büszkélkedni akarnék, kijelentem, hogy megfontolva az emlékeket, tévedés nélkül, meggyőződéssel tudom, hogy a válaszod csak ez lehetett volna: „A tiéd vagyok!” És eljöttél volna hozzám, hónapos szobára diák feleségének, főzeléken és kenyéren élni; eljöttél volna, még szülőid akarata ellenére is... Látod, Olgácskám, azt én tudom. Oh, hogy miért csak most tudom? Mi hasznom benne már mostan! Csak az, hogy még kegyetlenebbül bűnhődöm...

És egyáltalán, most kezdelek ismerni, most kezdelek látni, most kezdelek... szeretni, hogy oly iszonyatosan messzi szakadtunk egymástól... Jaj, szívecském, ne értsd félre... Nem azt mondom, hogy azelőtt nem szerettelek. Szerettelek én, véghetetlenül! De most... merjem-e a csúfos kudarcok után mondani? ... Egészen másképp szeretlek, mintha másképp szeretnélek...

Cicero mondja valahol – lásd, még emlékszem arra, amit a gimnáziumban tanultam, mert akkor tanultam ám! –, hogy a levél nem tud elpirulni. És ezért merem kimondani, hogy... mintha másként szeretnélek! Mintha nemcsak meghalni, de már dolgozni, tanulni, fáradozni is tudnék érted!

Emlékszem, és sohasem felejttem el a búcsúzás napján elhangzott, gyöngéd szavakba burkolt ítéletedet; a főutcán beszélgettünk és éppen a Bataák háza előtt mentünk – emlékszel? –, amikor így szóltál:

– Nem tartozom azok közé a nők közé, akik a füstbe ment reményeket olybá veszik, mintha be nem váltott ígéretek volnának...

Ezt mondtad, Olga, és kegyelmesen ítéltél pálcát törvén fölöttem. És én tudom, amit tudok. Ez azt jelenti, hogy igenis, én megszegtem ígéreteimet, megszegtem a fogadalmak egész láncolatát, de te ezért nem haragszol. És hogy nem haragszol érte, ez a legszörnyűbb büntetés. Nem haragszol, mert ha mentséget nem, de annál jobb magyarázatokat találtál férfiatlan magatartásomhoz.

Így van ez, Olga, és én még jobban szeretlek. Mondd, drága, mit szólnál, ha egyszer csak kint teremnék Amerikában, és szolgálod ajánlkoznám? Oh, nem kérek több kegyet. Nem kérem még azt sem, hogy szóba állj velem. Sőt megtiltom magamnak, hogy a múltakra egy sóhajtással is figyelmeztetni merészeljek. Nem avatkozom semmi ügyedbe. Tégy-végy, ahogyan akarsz, csak engedd meg, hogy szolgál lehessek. Az ajtód küszöbén aludhassam, és jókor reggel kitisztítsam a kis cipellőidet... Nem akarok egyebet. Nem akarok egyebed lenni, mint a szolgál, és hogy megmutassam, mennyire így képzelem, nem tenném ingyen. Nem. Megaláznám magam annyira, hogy elfogadnék egy csekélyke havi bért. Szolgál és nem lovagod akarok lenni. Nem avatkozom izléstelenül még a gondolataidba sem. Rabszolgál, házőrző ebed kívánok lenni, és mondom, tégy-végy, ahogyan jónak látod. Csak, ha egy férfi belenéz a szemedbe, azt a férfit a kutya agyonmarja... Ne is vedd hát házadba, mégsem az alázasan szűkülő ebet. Mert hátha terveid vannak, hátha egy derék, tisztességes, hozzád méltó, talpig jellemes férfi kérné a kezedet! ... Ettől a te házőrződ megdühödnék, veszett kutya módjára halálra marná még úrnőjét is... Űzd el küszöbödrol a könnyes szemű, alázas ebet, mert nem tudhatod, melyik pillanatban borul vérbe a szeme, melyik pillanatban ver tajtékot a szája!

Olga, én féltékeny vagyok... Még eddig sohasem voltam féltékeny.

Oly szép: testileg-lelkileg oly tökéletes vagy, hogy nem szabad féltékenységgem akkor sem csodálkoznod, ha már semmi jogom sincs hozzá. De hát kell-e jog a féltékenységhez?

Íme, huszonnégy napja múlt, hogy eltávoztál. És még nincs itt a leveled! Legalább két nap óta itt lehetne... Sőt útközben küldhettél volna néhány sort. Ezt nem tetted. Igazad van. Miért tetted volna? Kid vagyok én neked? Senkid. Sőt a senkinél annyival rosszabb, hogy egy kellemetlen emléked vagyok...

Mindezt tudom, és mégis feltolakszom hozzád írván ezt a kétségbeesett és kuszált levelet... Tudod: ideje, hogy egyszer őszinte legyek – végre! –, és ezért úgy írok, ahogy gondolkozom. Rendszertelenül, a főbb dolgokban sokszor ellentmondólag, ahogyan az én beteg lelkemben a gondolatok révednek. Mert csak épp, hogy révednek. Nem bírnak kipattanni, mint pörölyütés alól a szikra; nem. Csak szivároghatva szemeznek, mint amikor felhő helyett köd, eső helyett nyirkosság van... Valahogy így, de mit tudom én... Azt tudom, hogy őrzöngve szeretlek, és hogy csodára várok. Találd ki! Nem merem megmondani, milyen csodát remélek lódult agyam logikátlan reménységével... Ha te kitalálsz, újjászülettem. Nem újra, hanem újjá. Más ember leszek, talán olyan, akinek meg lehet bocsátani...

Most pedig kívánom, hogy az a jóisten őrködjék minden lépéseden... Édes, drága szívem... és megvallom, sírni szoktam éjszakákon át... Kezeidet csókolja:

Pál.

Édes drágám, végre életjelt adtál magadról. Tudom a címedet, és elküldhetem a levelemet, amihez csak egy megjegyzésem van, és pedig az, hogy nagyon szerencsétlen, nagyon boldogtalan vagyok. Anyám és testvéreim köszönik szíves üdvözléseidet, holnap ők is írnak, és pedig kívánságod szerint egy szót sem fognak bács-udvardi eseményekről írni, minthogy felejteni akarod az embereket, és egyedül csak reánk kívánsz emlékezni. Voltam kint a temetőben, s intézkedtem, hogy halottak napjára

•

virágok és mécsek legyenek a síron. Anyám sírva fakadt, amikor levelednek azt a passzusát olvasta, hogy boldogult atyám sírjára a te nevedben is tegyünk koszorút... Te ugyan magázol engem a leveledben, de ne vedd sértésnek, hogy én tegezek; az azért van, mert őszintén akarok írni és másképp, ha magázlak, nem bírok elég őszinte lenni. Mindnyájan üdvözlünk, anyám és húgom csókolnak; én pedig csókolom a kezeidet.

Sírig hű szolgád:

Pál.

A levélváltások korszaka következett tehát, és jövőben történendő események zálogaiként változások történtek, de csak óvatosan, érlelő lassúsággal, anélkül, hogy külsőleg, legalább színekben vagy hangulatokban újítás mutatkozott volna. Az idő egyformaságban múlt, és esős napoknál csak a verőfényes ünnepnap délutánok voltak unalmasabbak, amikor a jó falusi nép kedvét és vigasságát lelte. Amikor szomszédok összejártak, patikusék, kántorék, jegyzőék kártyáztak – csak Sótiéknál unatkoztak.

Csak a levelek, az Amerikából érkező levelek hoztak felüdülést, sőt bizonyos ritmust adtak az egyhangúságnak; ez a ritmus pedig egyre erősödően, határozott irány felé kibontakozást ígért. Mert Olga, a derék jó leány ilyeneket írt:

– Miért ne tegeznél, Pál, ha ez neked jólesik, és nekem sincs ellenemre. Azt várod, hogy kitaláljam a csodát, nevéen nevezsem a reménységedet. Ha ezt tenni nem haboznám, ismét ábrándozásba merülnél. Edződöd kell, úgy látszik, a meggondolásban, és én még várok, amíg megérdemled, hogy kitaláljam a csodát. Te, hiszem, meg fogod érdemelni.

Pál egyik leveléből:

Hiába kárhoztatod ezt a szokásomat, hogy leveleimben túlteng a lelki analízis, és nagyon tévedsz, ha azt állítod, hogy hangulataim ecsetelését voltaképp közlendőim tartalomhiányának

álcázására fordítom. Szent igaz, hogy ha csak a pozitívumokról, csak a homályos tervekről, gyáva merészségekről referálnék, egyszerű tömondatokban, távirati stílusban, akár egy vizitkártyán elférne mondanivalóm. Belátom magam is, hogy a csoda ideje akkor következik el, ha nem hangulatokról, hanem tervekről számolok be neked.

De azért bizonyos tekintetben hasznát látom a túltengő képességemnek, mert őszinteséghez vezet, mert nagyszerű egy tükör ez, amely míg megmutatja eredendő hibáimat, és azok ismétlésétől óva int, addig a te megismerésedhez közelebb vezet.

Lásd, megtudtam, hogy pózok, kijelentések, csodált szokások utánzásán múlik sok minden, majdnem minden. A te self-madewomenséged ugyanolyan póz, mint az én úrhatnámságom, és mert póz mind a két részen, szinte torzult arányú következményekkel járt. Téged hivatalnokabbá és kenyérkeresőbbé tett a született gépirókisasszonyoknál, engem pedig szegényebbé, koldusabbá a született uraknál. Te igazi dzsentrilány vagy, Olga, következőleg abszolútabb munkáslány lettél, mint akkor, ha nem bölcsőben, hanem teknőben ringatott volna az anyád, nem a kamarások leszármazottja, hanem tegyük, egy paraszt-asszony. És lásd, pirulás nélkül bevallom, én paraszt elődöktől származom; parasztoktól, akiket valamelyik ősőd deresre húzatott; parasztoktól, akik szántottak, vetettek; munkában verejtékeztek, és éppen ezért, hogy lehetővé vált számomra az úri életbe fejlődni, azt a legúribb specialitással, a henyéléssel kezdtem, és bele is buktam abba a vállalatba, amit jövőnek neveznek. Talán, ha igazi úr az apám, én is több daccal nézek a nyomorúsággal farkasszemet, csak azért is legény maradok a gáton, és igen jó iparos tudtam volna lenni.

Félig az apám hibája is, a szegény boldogulté. Ő akart belőlem urat csinálni. Be rosszul tette! Ha azt a sok pénzt, amelyen iskoláztatott, tőkésítette volna, és huszonnégy éves koromban egy fűszerkereskedést nyitott volna a számomra, be másként lehetne minden. Valószínű, hogy nem is törődte volna velem. Hiszen neked az tetszett bennem, hogy parasztból úrrá növek-

szem; valamint önmagában azt szereted, hogy úri születésed dacára... munkában élsz.

De mégsem: nem hibáztatom szegény boldogult atyámat. Nem ő a hibás. Sőt a korszellem sem az. Valami törvényszerűséget sejtetek, egyelőre csak homályosan, a társadalmi evolúció módszere körül. Úgy látszik, a társadalmi kasztok sajátságokat cserélnek most, valamint a nemek is. Ebbe az egyének belevérzenek, de hát, ha így kell történni; ha az a világ rendje?! És úgy látszik, ez. Nők túltesznek férfiakon az öntudatosságban és a megélés tudományában, amit ugyan művészetnek is szabadna nevezni. Született urak elparasztosodnak; és pesti jogász koromban ideálom volt egy titokzatos idegen, aki utánozhatatlan előkelőséggel jelent meg a mulatóhelyeken, színházakban és társaságokban; legalábbis grófnak képzeltem, és igen elcsodálkoztam, amidőn megtudtam, hogy az atyja vasúti bakter.

Ha fiam volna, és a fiamból unokám, neki, az unokámnak, már nem ártana meg ez a sajátságcsere; de igenis belevérzettem én, még jobban talán az apám, akire először ragadt át az úri hajlandóság.

Mondom, drága Olga, csak sejtelmek ezek; valamint aligha több múltó hangulatok ötleténél az a sejtelmem, hogy én kegyetlen, eddig még el sem képzelhető árral pecsételem meg e teóriámnak igazságát.

Ezek a sejtelmek szinte parancsolólag menekülésre ösztönöznek. Így hát most már nem elég biztosíték szenvedélyes, nagy, komoly, férfias szerelmem; íme, melléje állítom jobb szándékaim igazolásul és kezeseiül ezeket a sejtelmeket. Hidd most már el, hogy megváltozom, mert a jelen körülményekben való maradás szörnyűbb katasztrófával fenyeget, mintsem azt holmi „halál”, vagy efféle kifejezésekkel mérni lehetne. Úgy van, félek...

Ezért hát kiszakítom magam a körülményekből. Hogyan? Meglátjuk.

Szeretlek, és el akarlak érni.

Pár hónap múlva, talán fél esztendő múlva Olgától igen öröndetes levél érkezett, amely vidámságot, reményt, bizalmat öntött a Sóti családba, legkivált Pálba. A levélben az volt, hogy Pál igyekezzék a legszükségesebbeket elsajátítani az angol nyelvben, mert annak a cégnek, melynek szolgálatában Olga áll, legközelebb szüksége lesz egy hivatalnokra; ennél az állásnál szintén feltétel a magyar nyelv teljes ismerete. Tehát ha Pál megembereli magát, kimehet Amerikába. Ott mindjárt olyan fizetést kap, hogy annak a felét hazaküldheti addig is, amíg olyan módba jut, hogy az egész családot maga után hívhatja.

– Persze ahhoz, hogy angolul csak valahogyan is megtanulj – írta Olga – legalább egy esztendő szükséges a szorgalmon kívül. De egy esztendő arra is kell, hogy némi pénzt összespórolj. A cég küld ugyan útiköltséget és némi előleget, de az éppen csak hogy neked elég. A családodat nem hagyhatod krajcár, pénz nélkül. Egy-kétszáz forintot gyűjtened kell.

És most ide figyelj, Pál! Nem akarlak megbántani. Módomban állana a szokásosnál valamivel nagyobb előleget kijárni a részedre, mert főnököm roppant derék, roppant jó ember. Hiszen nekem is anélkül, hogy ismert volna, felőlem bárki által információkat szerzett volna, igen bőkezűen küldött előleget és útiköltséget annak idején. Hát még ha azt mondanám, hogy főnök úr, az, akit önnek hivatalnokul ajánlok, a vőlegényem, bizonyára gavallérnak mutatkoznék. De ez az, amit nem akarok. Mert még egy kis leckére van szükséged. Még ki kell állanod ezt az egy esztendőt a saját érdekedben. Ha nincs annyi energiád, hogy egy év alatt úgy rendezd körülményeidet, hogy akadály nélkül utánam jöhess, akkor jobb, ha otthon maradsz, és mindörökre elváltak maradunk. Ámde én remélem, hogy nem csalatkozom benned. Leveleidben új embert ismertem meg, azt, akire évek óta vártam; azt, akiért évek óta szenvedtem; mert hidd meg, szenvedtem egy kicsit én is ezért a mi házasságunkért, mely, hiszem, nem késhetik már soká: és ha te is így akarsz, egy év múlva ilyenkor a feleséged vagyok.

•

Pál a köszönettől és hálától áradozó levelet írt, melyre való válaszában Olga ezt az észrevételt tette:

– Milyen csacsi vagy! Elszomorítasz, hogy a régi szeleburdi legény ábrándkergetése mutatkozik meg rajtad még mindig... Hogy az esküvőt otthon tartsuk meg, Bács-Udvardon! Szegény barátom, kár neked a boldogság, ha a boldogságnak már a reményétől is meghibban az eszed. Sok pénzbe kerül ám az ide-oda utazás... És minek? Úgy látom, hogy te még mindig – nono, legalább egy csekélyke részben! – a bács-udvardiak miatt veszel feleségül. Pompázni akarsz előttük. Mikor tanulod meg már, hogy önmagunkért kell élnünk, és nem másokért. Ha mindig csak mások véleményével törődünk, utóvégre a legrosszabb véleményre teszünk szert, amennyiben nem jutunk semmire, mert elfelejtettünk, vagy mert nem volt időnk a legsajátabb érdekeinket támogatni. A céltudatosságnak és kitérőket nem ismerő egyenes szorgalomnak ezt a gyöngéd körülírást nem veszed zokon ugyebár? Annak azonban, hogy a takarékoskodás miatt lemondtlál a dohányzásról, örvendek. Így kell tenni. A következő leveleimet pedig már angolul írom, hogy ezáltal is kényszerítsek a tanulásra, melynek azonnal való megkezdéséről igen nagy örömmel értesültem. Hát csak rajta! Lesznek ám angol leveleim, mikben megírom, mennyire szeretlek. Nos ugye, ezért talán érdemes egy kicsit a nyelvtant, meg a szótárt forgatni?

Sóti Pál valóban átalakult. Jobb kedve lett, ami mindenkinek feltűnt. Hasztalan tudakolták örvendetes kedélyváltozásának magyarázatát, nem világosított föl senkit. Tartotta magát Olga intelméhez, hogy a mások véleménye: nulla. Önmagáról legyen az embernek jó véleménye, és pedig a legbizalmasabb és legszigorúbb bíró, a lelkiismeret szerint. Jókedvét, energiáját a szerény titkolódzás növelte, és már mosolyogva gondolt ilyeneket:

– Jó, jó. Kopasz fejek vagytok mind. Amíg ti isztok, kártyáztok, én tanulok, dolgozom. Itt hagylak benneteket, ti maradiak, hadd rőfögjete tovább piszkos kis pocsolóáitokban. Én új világba, új emberek közé megyek. Én, én, a harminc forint fizetésű írrok. Úgy lehet, milliomos leszek. Miért ne? Amerikában?

Hivatalból hazamenve otthon nyájas volt testvéreihez, gyöngéd az anyjához. Vacsora után pedig éjfélig könyökölt a lámpa alatt, az asztalnál. Tanult. Egy hónap múlva már angol levéllel kedveskedett Olgának, és megírta, hogy eddig bizony csak 9 forint 47 krajcárt spórolt, de talán év végére meg lesz a százas, meg bizony. Ezt a százast itthon hagyja a családnak addig is, amíg majd Amerikából friss dollárokat küld.

És a szerencse, mely oly régen vagy talán még sohasem szegődött Sóti Pál szolgálatába, most íme, feléje mosolygott. Éppen népszámlálás következett. Hogy mi szerencse van ebben? Nagyon is nagy! Azok közé, akik a lakosság összeírásával megbízták, a főszolgabíró – szorgalma jutalmául – fölvette Sóti Pált is, négy korona napidíjjal. Ezen kívül, persze az írno ki fizetés csorbítatlanul jár neki. Tehát a napi négy koronához akár hozzá se nyúljon. Nem is nyúlt hozzá. Az összeírás befejezésekor, három hónap múlva háromszázhat koronát vett föl egyszerre, és azonmód vitte a takarékpénztárba. Hadd kamatozzék addig is. Pedig hát most már nem sokáig fog kamatozni, de nem ám...

Elterjedt ennek a híre a faluban. Tudták azt is – Sótiné nem állhatta meg, hogy egyeseknek ki ne kotyogja –, hogy Pál angolul tanul estétől késő éjszakáig, minden nap kivétel nélkül.

A postamesterné, mint aki közvetlen szemléletből tudott Olga és Pál szakadatlan levelezéséről, időszerűnek vélte patikárosné aszszonyommal, úgy is mint komaasszonnyal, meghányni-vetni ezeket a rejtelmeket.

– Az a fiatal Sóti csak nem akar a bőrében megférni. Úgy látom, Amerikába készül. Itt akarja hagyni az állását. Biz az nem jár valami dús javadalmazással, de hát legalább örökös kenyér, és takarékosan, kellő beosztással, meg is lehet élni belőle.

De nem! Már megint a szerelem bántja, és képes itt hagyni nyomorúságban azt a szegény elesett anyját, az élhetetlen testvéreit... És mire megy? Nincs ott ilyen emberekre szükség. Amerika eddig is igen szépen elvult Sóti Pál nélkül.

– De ha annyira szereti azt a lányt... – szól közbe a patikárosné, amit bölcsen tett, mert ez alatt a postamesterné lélegzethez jutott, és nem fulladt meg a saját szóáradatában.

•

– Szereti! Szereti... Hiszen éppen az itten a baj. Az a lány volt a megrontója. Hát nem veszi észre komaasszony, hogy amióta a Csitáry Olga elszármazott innét Óperencián túlra, azóta rendezebb a Sótiék háza tájéka. Azóta a Sóti gyereknek pénzecskéje is van a takarékbán.

– Ne mondja...

– Biz úgy! De míg az a frájla itt kuksolt a könyörületes szívű emberek nyakán, sohasem volt Sótiéknak egy veszekedett krajcár fölös pénzük sem. A zsírt is, hallott-e ilyet komaasszony, a zsírt is öt krajcárjával vették a boltban.

– Szörnyű! Zsírt a boltban venni! Micsoda gazdasszony is az a Sótiné. Legalább harminc-negyven liter zsírnak kell lenni egy rendes spájzban. Az én zsírosbödönömben most is van vagy ötven liter.

– Nekem hatvan – pergette tovább nyelvét a postamesterné –, sőt ezek a Sótiék úgy álltak annak a leányzónak itten való lebzselése idején, hogy egyszer két krajcár ára sőt hitelbe vettek a Fuksznál! Még jó, hogy az a Fuksz adott nekik. És mit gondol, miért nem volt pénzük sohasem? Na? ... Hát én nem szólok semmit. Mert tudja, kedves komaasszony, legjobb, ha mindenki a saját háza előtt söpör: én nem ártom magam senkinek a dolgába; nekem ezek a Sótiék se ingem, se gallérom; tőlem akár tótágast járhatnak; ne szólj szám, nem fáj fejem; de vajon, kedves komaasszony, nem vette-e észre, hogy milyen szép ruhái voltak annak a leányasszonynak. Emlékszik arra a selyemblúzra?

– Arra a gidürccsipkebetésre? Méterje az ilyen csipkének négy forint.

– Igen, igen. Hát még az a tollas kalapja!

– Az a nagy fehér? Az az ízléstelen? Föl nem tennék ilyen kalapot. Nem illik az tisztességes személy fejére.

– Én nem szólok semmit, csak kérdezem, miből futotta annak az apátlan-anyátlan földönfutó fehér cselédnek ilyen puccoskodásra. Mi? No hát erre feleljen!

– Hát...

De a postamesterné nem engedte a komaasszonyt felelni, neki-melegedve folytatta:

– Hogy nem sült ki a szeme a szerencsétlennek, sikkasztó árvája létére úgy puccoskodni, mint akkor tette, amikor még telt az apjának

•

– adj Uram Istenem a boldogultnak örök nyugodalmat! – a mások pénzéből? A hamis váltókból? No hát nem mondom én, hogy minden ruháját a Sóti Pál pénzéből csináltatta. Ezt nem mondom. Volt olyan ruhája is biztosan, amit mások csináltattak, de hogy azt a nagy számár Sóti fiút is szipolyozta, annyi szent. Azért nem volt akkoriban a Sótiéknak egy fagarasuk sem. És most, hogy hála istennek, minden jóra fordult, mióta elvitte a fürgeteg Amerikába, tessék: az ostoba legénye megkergül, fut a szoknya után... Hej-haj, drága komaasszony, ilyen ez a mai világ! Sok megpróbáltatást mér reánk annak a felséges atyaúrstennek bölcs kegyelme, és nagyon rosszak az emberek. Ahelyett, hogy azt néznék, miben segíthetnének egymáson, folyvást csak eszik-marják egymást. Pedig hát felebarátok volnánk mindannyian...

Így a postamesterné. Ugyanezt a kegyes és jószándékú elme-futtatást persze máshol is leadta úgy, hogy mihamar egyébről sem beszéltek Bács-Udvardon, csak arról, hogy Sóti Pál megy Amerikába a babája után...

Pál végre értesítette Olgát, hogy annyit már tud angolul, amennyi a kezdet kezdetén alig elengedhetően szükséges; megírhatta, hogy van némi megtakarított pénze... Olga viszont a végső tájékozásokat adta meg: hogyan kell Pálnak az ajánlatot megtennie, mennyi fizetést és mennyi útiköltséget, illetve előleget kérjen. Nagyon érdekes volt levelének ez a passzusa:

Még egyre akarlak figyelmeztetni, Palikám. Csináltass magadnak két rendes, tisztességes ruhát; Amerikában ugyan nem sokat adnak a cifrázkodásra, de megkövetelik a jóra való embertől, hogy tisztán, csinosan öltözzék. Új életet kezdesz, és nem lehet közömbös, milyen az első benyomás, amelyet új környezetben keltesz. Ettől függhet itteni pályafutásod iránya, jó- vagy balszerencséje.

A ruhákat – amiknek, mondom, nem kell szörnyen divatosaknak, csak rendeseknek lenniök – odahaza csináltasd két okból, hogy már új ruhákkal érkezzél, meg azért is, mert itt New

•

Yorkban valamirevaló öltöny négyszer-ötször annyiba kerül, mint odahaza. Csináltass egy fekete ruhát meg egy köznapit; legjobb, ha szürke színűt. Ugye nem neheztelsz, hogy íme, ilyesmibe is beleavatkozom, de nemsokára úgymint a feleséged leszek...

Így tehát Bábits Milos, Bács-Udvard legnevezetesebb szabója, ismét remekelhetett annyi rossz esztendő után. Amikor pedig a ruhákat Sótiékhoz vitte, és Pál megpróbálta, elégedett mosolygással jegyezte meg:

– Hiába, csak úrnak lehet igazi szép ruhát szabni. A ruha olyan, tekintetes uram, hogy lekívánkozik arról, akire nem való. Itt van például – és itt suttogóra vált a szava – a Berger Mózsi úr, a fiatal mérnök úr. Varrhatok én annak ferencjóskát, zakót, zsakettet... Hiába. Mintha vasvillával hányták volna reá. Hanem ahogyan a tekintetes úrnak áll a ruha...

Özvegy Sótinének ragyogott a szeme. Gyönyörködve, csodálva és imádván nézte a fiát ugyanazzal a büszke és szeretetteljes tekintettel, mint egykor, valamikor, amikor érettségi után abban a bizonyos, és hej, azóta már elkopott, ki- és visszafordított szalonruhában hazajött...

Dolgos kezek serénykedtek a házban. Rendbehozták a Pál fehérneműit. Varrtak, foltoztak, vasaltak. Ha a lányok menyasszonyokká lettek volna, és a saját kelengyéiket rakosgatták, vasalgatták, rendezgették volna, akkor sem mosolyoghatnának boldogabban sem ők, sem az anyjuk. Egy szebb, jobb, nyugodtabb jövő álma suhant a szívükbe.

És egy napon megjött tényleg a hajójegy, az útiköltség, és némi előleg is. A boldogság napja volt ez... A postamesterné, mint egy felizgatott pulyka, topogott ide-oda a faluban... Vitte hírért az amerikai pénz érkezésének... Pál pedig bejelentette a községhez a jegyzőnek, hogy állítsák ki az útlevét azonnal, mert utazik. Minél hamarább. Egy-két napon belül. Addig még bejár a hivatalába szívesen, de azt igazán nem követelheti tőle a tisztelt község, hogy elköltözését addigra halassza, míglen állását alkalmas utóddal betöltik. Az különben sem nagy tudomány. Akad jelentkező nyomban. Tízével, húszával...

Mint a bomba, úgy hatott Sóti Pál kijelentése. Tehát most már csakugyan bizonyos. Egész Bács-Udvard bizonyos respektussal nézett erre a fiúra, aki íme, tengerentúlra vándorol. És minden nevezetesebb család elvárta, hogy Sóti Pál megteszi búcsúlatogatásait. E várakozásukban azonban mindenütt csalódtak. Legjobban a postamesterné vágyott arra, hogy Sóti Pált kigyóntathassa közelebbi terveit illetőleg. Hát ugyan hiába várt.

Pál odahaza számadást csinált. Száz forintot adott az anyjának. A szabót kifizette. Vett új kalapot, új cipőket, nyakkendőt, kesztyűt. Apró tartozásokat egyenlített ki. Úgy, hogy a maga számára, a hajójegyven kívül, kétszázhárom forint negyvenkét krajcárja maradt.

Negyvenkét krajcárt egy összegben odaadott egy koldusnak, akivel az utcán találkozott. Maradt tehát kétszázhárom forintja.

Sótiéknál régen nem főztek olyan kitűnő vacsorát, mint Pál elutazásának előestéjén. Ez egy keddi estén volt, és Pál holnap, szerdán délben fél egykor szándékozik utazni. Kitűnő volt tehát a vacsora. Jókedvben mosolygott az egész család, még a szegény Sótiné is, aki pedig féltette a fiát a nagy utazástól, kivált a víztől... a tengertől. Annyival inkább, mert Pál nem tud úszni. Ha legalább úszni tudna! Anyai féltése igen furcsa tanácsokat diktált:

– Fiam, ahogy a hajóra szállsz, azonnal kösd a derekad köré a mentőövet. Ne is egyet, hanem kettőt. Mert tudod, nincs a víznek gerendája.

Bor is kerülközött az asztalra, mely ha gondolkozni tudna, bizonyára csodálkozott volna a jómódon. Kilencre járt az idő, a kis család már elálmosodott, és Sótiné azt indítványozta, hogy jó lenne lefeküdni.

– Aludd ki magad jól, fiacskám, ki tudja, mikor fogsz megint ágyban aludni!

– Hiszen van a hajón is ágy, anyám...

Nem ér az semmit. Csak nem tudja neked senki úgy megvetni az ágyat, mint én, az én két kezemmel.

Pál megcsókolta az anyja kezét.

– Azért nem kell sírni, édes, jó anyám. Hiszen rövidesen együvé kerülünk megint...

•

– Együvé ám – felelte zokogva a jó asszony –, ha máshol nem, hát valahol a másvilágon...

– Ejnye, anyám, ne sírjon hát... Micsoda beszéd ez...

– És még az apád sírjánál sem voltál búcsúzni – folytatta sírva az özvegy –, pedig rosszul teszed. A halottaktól búcsút kell venni, különben utánasietnek az embernek, és visszahúzzák... a sírba.

– Ugyan, anyám! Ki mondta, hogy nem megyek el jó apám sírjához. A temető a vasúti állomás mellett van, és úgy gondoltam, hogy egyenest az apám sírjától megyek a vasútra. Majd holnap délelőtt...

Sótiné nem tágított:

– Pedig ugye kértelek, hogy még ma látogass el a sírhoz. Az éjjel, már elmondtam, apával álmodtam... Fehér köntösben, szomorú, halvány arccal jelent meg, és szólt valamit, figyelmeztetett valamire, de mire fölébredtem, elfelejtettem, hogy mit mondott. Bizonyosan haragszik rád. Ki kellett volna menned még ma a temetőbe. Ugye, hogy kértelek? Hogy a szívedre kötöttem... És én most eleresszelek a tengerre... Soha, fiam... Legalább holnap nem. Eredj ki holnap az apa sírjához, hogy búcsút végy tőle, és hogy békeségben utadra engedjen a drága halott. Holnapután pedig, elutazhatol.

– Nem lehet, anyám, nem lehet! Lékésem a hajóról. És akkor öt napot mulasztok. A főnököm pedig pontos határidőt vár. Beláthatod, hogy nem halaszthatom el utamat... És micsoda babonáskodás, jó anyám! Légy nyugodt, hogy ha boldogult apám szelleme figyel minket, ő is helyesli álláspontomat. Eleget huzavonáztam életem eddigi folyásában. Itt az ideje, hogy a babonáról letegyek, és kitűzött szándékaimat ne másítsam meg többé. Holnap délben utazom, és egy órával előbb mindnyájan kimegyünk a temetőbe.

Ebben aztán Sótiné megnyugodott valahogyan. Mikor ezt Pál észrevette, kissé bátortalanul, de mégis előhozakodott napok óta titkolt szándékával:

– Édesanyám, mondanék valamit. De ne haragudjék meg!

– No, mit akarsz, fiacskám!

– Tudja ugye, édesanyám, hogy éppen kétszázhárom forintom van?

– Tudom.

•

– Hát azt gondoltam, három forint se ide, se oda, azt én bizony elköltöm. Kimegyek most egy órácskára, isten bizony, csak egy fél órácskára a nagyvendéglőbe. Ott szoktak lenni ilyenkor, esténként az urak, hát úgy gondoltam, kezet szorítok velük, és megiszom egy pohár bort... Ne mondhassák, hogy elmentem anélkül, hogy annyit is mondtam volna, hogy beföllegzett.

– De édes fiam... Ez az utolsó estéd itthon, a családi körben, a szülői házban...

– Mondom, édesanyám, csak egy órácskára megyek el. És nem költök többet három forintnál. Annyit sem.

– Eridj hát, fiam! Megvárunk, amíg visszajössz. Aztán pedig beszélgetünk ketten egyről-másról.

– Ezt akartam mondani én is, édesanyám. Hiszen annyi beszélni valónk van...

– A kétszáz forintot pedig add ide, majd elteszem, nehogy elveszítsed.

Pál mosolygott:

– Sőt ellenkezőleg, anyám. Százkoronás bankóval fizetem ki a pár hatosnyi számlámat, hadd lássák, mennyi pénz van nálam. Hadd kerülgesse a guta őket irigységükben.

Sótiné kacagott az ötleten.

– Hát jól van... Eridj csak... Odaadom a két százkoronást is, amit nekünk hagytál.

Pál nevetve tette el tárcájában a bankókat.

– Kezét csókolom anyám! Egy óra múlva itthon leszek... De ugye nem haragszik? Évek óta nem voltam korcsmában. Utálom a korcsmát. Most sem a jókedvemből megyek, hanem csak azért, hogy mégis kezet fogjak egy-két emberrel...

– Eridj, eridj... Azt sem bánom, ha éjfélig maradsz... De ne tovább fiam. Korán kell kelnünk, hiszen még a csomagolással sem készülünk el egészen.

•

Sóti Pált a bács-udvardi intelligenciának a nagyvendéglő belső szobájában levő törzsasztala élénk ujjongással fogadta.

– Nini! Hol jár maga erre?

– Mindenre meg merek esküdni, de arra nem mertem volna, hogy Sóti úr látható lesz valaha ezen a helyen. Hát elutazik? Csakugyan?

– Épp azért jöttem, hogy búcsúzzak az uraktól – szólt Sóti Pál, miközben letelepedett az állatorvos meg a patikus közé, szemközt a jegyzővel.

– Hát ezt jól tette, uramöcsém – mondta a jegyző –, mert igazán nem járta volna, csak úgy ángliusul távozni. Mikor utazik?

– Holnap délben.

– Az árgyélusát! – rikoltott közbe Pándics Gyóko, a „görhegróf”.

– Akkor hát elbúcsúztatjuk magyarosan! Kelnyer, az apád szentyit, merítsd meg ezeket az üvegeket, és hozzáal egy-két-kilenc gyertyát, mert nem látok inni!

A pincér ijedten engedelmeskedett Pándics Gyókonak, mert ő a leggazdagabb és a legmulatósabb ember Udvardon. A háta mögött említik görhegrófnak azért, mert úgy henceg, úgy feszít és olyan rátarti, mint egy gróf, de amellet olyan paraszt, hogy ünnepi eledele a görhe (kukoricaliszból való lepény), és bár mennyezetes ágya van még a tanyáján is, voltaképp subában alszik nyáron a tornácon, télen a kuckóban. Sült paraszt, akit majd fölvet a mód, alig fér a bőrében, és ezek miatt görhegrófnak nevezik. De azért nem bolond ember. Csodálatosan ért a pénz kidobálásához, de a börzén is játszik, mégpedig nem kicsiny szerencsével. Jól tud spekulálni pénzzel, gabonával. Nem is igazi magyar. Dalmata származású bunyevác, bár emberségére válják, hogy egy kukkot sem tud egyéb nyelven, mint a magyaron.

Az est tehát – széles kedvében lévén a görhegróf – sokkal zajosabbnak ígérkezett, semmint Pál óhajtotta, és magában máris elhatározta, hogy hamarosan szépszerivel megszökik.

Azon vette észre magát, hogy bizony már a negyedik pohár bort issza, alig néhány perc, legföljebb egy negyedóra óta. Egyszercsak az asztal túlsó végéről fölkel valaki, és tisztí egyenruha van rajta. Egyenest Sóti Pálnak tart, megáll előtte összependítvén a sarkantyúját:

– Pándics Szvetozár vagyok.

– Sóti Pál. Örvendek.
– Szükségesnek véltem a bemutatkozást, mert egy asztalnál ülünk.

– Ah, úgy! Bocsánat, hadnagy úr... azt hittem, csupa ismerősök ülnek itt...

– Kérem. A dolog rendben van! – szólt kihívóan a hadnagy, és visszaült a helyére.

A görhegróf nevetett:

– Mi az, uramöcsém, hát nem ismeri az unokaöcsémet? Hát persze, nem ismerheti, most van a fiú életében először Bács-Udvardon.

– Én pedig utoljára... – jegyezte meg Sóti Pál kissé sértődötten.

– Biz igaz, utoljára. Huncut az úr! Szervusz!

– Szervusz! – felelte magát nem nagyon megtiszteltnek érezvén Sóti Pál, és brúdert ivott a görhegróffal.

– Mélyen tisztelt uraim! – szólt harsányan a patikáros. – Mélyen tisztelt uraim! – ismételte, és már szónoki pózba helyezkedett. – Vannak pillanatok az életben, amidőn úgy érezzük, hogy...

És itt egy feneketlen tószta következett. Sóti Pál szórakozottan hallgatta, oda sem ügyelt egészen, pedig tudta, hogy róla beszél a patikus. Inkább számolt magában. Körülbelül három korona ára bort hozatott, tehát még futja a pénzből. Erre a tósztra majd felel, és megszökik.

Közben a másik szobából cigányok óvakodtak be. Egyenként szallingóztak, de oly rejtelmesen és ügyesen jelentek meg, hogy utóvégre olybá tűnik, mintha eleitől bent lettek volna. A pohárköszöntő végét várták, hogy ráhúzhassák a tust, azután pedig nekimelegedjenek egyéb nótáknak. A brácsás szaporán pislogott a klarinétosra, mint aki tudatni akarta, hogy ma lesz „lővé”. A klarinétos ugyanezen a nézetten lehetett, mert a busás jövedelem reményében máris vett hitelbe egy szivart a pincéértől.

A patikus végre befejezni készült szónoki remekét:

– ...úgy van, mélyen tisztelt társaság, fáj nekünk, hogy egy derék magyar emberrel kevesebb lesz köztünk, ámde vigasztaljon minket az a tudat, miszerint Amerikában egy derék magyar férfival több lesz, aki majd megmutatja azoknak a fránya ángliusoknak, jenkiknek vagy micsodáknak, hogy a világ legkülönb nácója mégiscsak a magyar!

– Éljen a haza! – ordította a lódoktor.

•

– E tekintetben mindnyájan osztjuk a tisztelt közbeszóló úr véleményét, de újólaj arra kérem a mi tisztelt és nagyrabecsült Sóti Pál barátunkat, kit az isten sokáig éltesse...

– Éljen!

– Hogy mutassa meg odakint, abba a hátulgombolós, trösztös és niagarás világočskában, hogy hát első a magyar, aztán nem gyün semmi, aztán megint egy sor semmi, és csak úgy gyün az ánglius, mindjárt mellette a néger meg az osztrák, hogy a fene egye meg. Mélyen tisztelt uraim! Azt hiszem tehát, mindnyájunk óhajtását fejezem ki, amidőn így kiáltok: Éljen Sóti Pál!

– Éljen!

A cigány ráhúzta a tust, de a patikáros leintette:

– Ácsi, az ebattát! És most mélyen tisztelt uraim, arról szólok, akiről voltaképpen először kellett volna szólnom. Tisztelt uraim! A magyar nemzet történetében mindenha vörös fonálként húzódott végig a hölgyek iránti lovagias tisztelet!

Sóti Pál a lehető legkényelmetlenebbül érezte most magát. Sejtette, hogy Olgára céloz az ékes beszédű méregkeverő. Sejtelmében nem is csalódott. Mert a patikáros nagyon ékes szavakban és rettentő nagy küllőjű körmondatokban tényleg rátért Olga magatartására, jó húsz perc múlva akként fejezte be a felköszöntőt:

– ...emelem habzó serlegemet a női szépség és hűség ideáljára, itt jelenlevő kedves barátunk menyasszonyára, csittvári Csitáry Olga úrhölgyre!

– Éljen!

– És kívánom, miszerint minél előbb nyerje el a hűség jutalmát, és hogy a fiatal pár sokáig éljen erőben, egészségben, boldogságban! Éljen a haza!

A patikáros hihetőleg nagy lendületében éltette végül a hazát, aminek ide igazán semmi köze sincs. Ámde a haza említése, kivált több h-val, így: a hhhaza (mert így mondta; nem, mennydörögte a patikus) roppant hatásosnak bizonyult. A poharak összecsendültek, a cigány ráhúzta a tust. De most végre a görhegróf vágott közbe:

– Ácsi! Ülj bele, füstös, a tekintetes úr fülébe, úgy húzd el, de szépen ám, mintha az angyalok muzsikálnának, azt hogy: „Hej, csak egy kislány van a világon...”

A füstös odalibbent Sóti Pál mellé, húzta keserves nagy igyekezettel, cigányosan rezegettve, sőt a szordínóval is mesterkedve a szép hallgató nótát. A második strófánál már uniszónó bömbölt az egész társaság. Minthogy azonban Pál nem volt jókedvű, nehezen lendült neki a mulatozásnak. Meg-megfeneklett pár percre. Most is, hamarosan szünet állt be. A hadnagy az asztal végéről átszólt Sóti Pálhoz:

– Gratulálok! Hát a vőlegénye vagy az Olgának?

– Igen... a vőlegénye vagyok.

– Ismerem a menyasszonyodat. Egyszer láttam, azt hiszem, Pesten. A szüleivel. Én is udvaroltam neki, de csak egy kicsit... Hát kint él Amerikában? Jól teszi... Ott legalább nem tudják, hogy az apja sikkasztott.

Sóti Pál arca elfehéredett. Az állatorvos észrevette, és suttogva fordult hozzá:

– Részeg. Nem kell komolyan venni. Pándics vér. Paraszt ez is. Hagyd!

A jegyző, hogy elejét vegye minden bajnak, rákiáltott a cigányra:

– Na mi az, hé? Mit gubbaszkodtok, mint a tűzok?

A cigányt nem kellett kétszer biztatni. A görhegróf is elemébe perdült. Már az asztal tetején táncolt a kedves unokaöccsével, és ordította teli tüdőből.

Pál most már menni akart, de valami visszatartotta. Ezzel a hadnaggal számolnia kell. Akárhogy. De a nevetlenségét nem fogja lenyelni. A feje zúgott. Sok bort ivott eddig, de pezsgőt is. Számolni kezdett... Valami harminc forint lehet eddig az italszámla. Vannak hozzá hatan. Ez borra valóstul öt forint. De kerül, amibe kerül, és húsz forintnál többre nem kerül, megvárja a mulatság végét, és szót ért a hadnaggal.

A látása és hallása homályosodni kezdett. Dalolás, kurjongatás, hegedűszó, cimbalompengés, a lámpák és gyertyák fénye valami zsongító zűrzavarrá keveredett, és igyekezett megszabadulni ettől a félálomtól. Olgára gondolt. Szinte látta és szinte hallotta: „Ugyan, Pál! Már megint gyerekeskedel? Hát mi közöd neked ehhez a hadnagyhoz, akivel életedben először, és ha akarod, utoljára találkozol? Mi közöd neked ehhez az egész népséghez? Eridj, menekülj ebből a részeg csordából... Eridj haza aludni, reggel jókor kell kelned, és

•

még indulás előtt az apád sírjához is el kell látogatnod... Szökjél meg, Pál. Egész észrevétlenül teheted. Most úgy kurjongatnak, úgy áldázódnak, hogy észre sem veszik...”

Ámde mind hasztalan. Pedig Olgát most két gyertya fényköre között egész világosan látta Pál, és egész érthetően hallotta könyörögő szavát:

– Egy esztendőn át megemberelted magad. Még csak egy próba van hátra. Ez az utolsó próba. Ha ezt kiállod emberül, nincs semmi baj. De ha meginogsz, elbukol, soha-soha többé el nem érjük egymást, szegény hú párom. Nem veszed-e észre, hogy ugyanaz a veszedelmes hangulat igyekszik törbe ejteni, mely Budapesten lett úrrá rajtad, amikor a kávéházakat bújtad? Ne habozzál! Ugorj fel, és szaladj innét! Szaladj, vissza se nézzél...

A jegyző, akinek legkevésbé ártott az ital, észrevette, hogy Sóti Pál összevont szemöldökkel, merev arccal bámul maga elé. Megsejtette, hogy a fiút valami bántja. És pedig leginkább a hadnagy szemtelen viselkedése. A jegyzőt, mert különben is jó ember, az ital rendszerint, ha nem is részeggé, de valósággal lágyszívűvé tette, és azon gondolkozott, milyen örömet szerezzen most, mindjárt, amíg nem késő, Sóti Pálnak. Megvan! Brüdert iszik vele. Melléje telepedett tehát, két poharat színültig töltött a görhegróf által tucatjával rendelt pezsgőspalackból, és így szólt:

– Azt hinném, én vagyok az idősebb... hát... szervusz.

A jegyző nem csalódott. Pálnak nagyon jólesett ez a figyelem. Utóvégre a jegyző hivatali főnöke volt. Ez egészen megvigasztalta. A derék nótárius aztán dicsérni kezdte a boldogult Csitáryt, hogy milyen gavallér volt, és hogy sajátképpen azért követte el, amit elkövetett, mert a barátai kergették a szegénységbe, akikért fiatal korában kezességet vállalt, és akik helyett a váltótartozásokat panasz nélkül kifizette... Meg aztán dicsérte Olgát. Közben persze fogytak, ürültek a poharak, és Sóti Pál végleg a mámor hatalmába került. Igen, már jól érezte magát.

Elhatalmasodott rajta az ittas agyvelő optimizmusa; ilyenfélét gondolt:

– Megereszttek egy ötvenest... Legalább urasan és szívem szerint búcsúzóom...

– Mégiscsak szerettek itt engem az emberek. Íme, az én tiszteletemre gyűltek egybe...

Hirtelen felugrott. Poharat vett a kezébe, és a cigánynak csendet parancsolt.

– Tisztelt uraim!

Nem hallották. Felállott hát egy székre, és onnan szónokolt... Nagynak és fontos személynek érezte magát. A pillanat mámoros varázsa gyönyörűséggel töltötte be szívét. Mintha régi, már évek előtt elfelejtett álmai, az országgyűlési képviselőségről való álmai elevenedtek volna meg. A mellét kifeszítette, és csengő hangon, melynek érces zengésében önmaga találta legszebb gyönyörűségét, rákezdte:

– Tisztelt uraim!

Éppen e pillanatban nyílt a korcsmaajtó. Özvegy Sótiné jött be egy kis fiútól, Pál kisebbik öccsétől kísérve. Át akart haladni egyenest az ivón, hogy bemenjen a belső szobába, és hazahívja a fiát, kiért aggódik, és aki miatt nem bírta lehunyni a szemét, amikor a nyitott ajtón keresztül a különös jelenet látványa állította meg. És hallotta a fia férfias, zengő beszédét:

– Tisztelt uraim! Kimondhatatlanul büszke vagyok azért a szívélyességért, amellyel csekélységemet közületek való eltávozásom alkalmából megbecsültétek. Fáj elhagynom szülőhelyemet! Kétszeresen fáj drága hazámtól megválni, és nem is bírnám ezt tenni, ha nem ti buzdítottatok volna oly ékesszólóan és meggyőzően arra, hogy a tengeren túl, idegen emberek között, idegen országban nemes életcélt tűztek ki magamnak: forrón szeretett magyar hazánk és magyar véreink elismertetését, a magyar név tiszteletének minden vonalon való kivívását. Ez ünnepélyes pillanatban esküszöm...

És Sótiné, aki ezer aggodalom közt jött ide, aki annyira alázza magát, hogy a korcsmába ment éjnek idején, mint holmi parasztaszony a részeges ura után, most valami nagy örömet, valami jóleső melegséget érzett a szívében. Tetszett neki a fia ebben a helyzetben. Azt észre sem vette, hogy a fiával együtt részeg az egész kompánia, csak azt látta, hallotta, élvezte, hogy az ő szép fia fekete új ruhájában gyönyörűen szónokol, és hogy áhítatosan hallgatják, és hogy lelkesülten éljenzik. A jó asszony mit tudott ahhoz, hogy a hallgatóság

•

csupán úgy tesz, mintha figyelne, mit tudott ahhoz, hogy a fia badar frázisokat mond; elfelejtette, hogy reggel három óra van, és hogy ez itt egy borgőzös korcsma; magával ragadta őt a fia szavainak érces muzsikája; szeretett volna hozzászaladni, és összevissza csókolni. Szeretett volna felkiáltani: „Csak rajta, fiam! Mutasd meg, hogy ki vagy, hogy az én fiam vagy! Csakhogy olyannak látlak, aminőnek álmodtalak!”

És amidőn a fia válogatott frázisokból szőtt beszédet befejezte, a jó asszony sírt a boldogságtól. Sírt, mert a fia szava is zokogásba fűlt a beszéd végén:

– Bár testileg elmegyek, lelkileg nem távozom közületek. Hogyan is tehetném ezt én, hiszen itt domborul az atyám sírja, hiszen itt szült, itt szoptatott, itt nevelt az anyám! Ő nevelt engem hazafinak, és már kicsiny koromban oktatott, hogy fiam, szeresd hazádat, a haza mindenek előtt!

Ez ugyan nem igaz. Ilyet legföljebb a spártai anyák cselekedtek. A mai anyák nem kevésbé szentek és vértanúk, egyébre is oktatják gyermekeiket, főleg egyébre... De Sóti Pál hitte, amit mond. És az anyja is, aki észrevétlenül, épp úgy, amint jött, visszament, haza... Már nem aggódott a fiáért, és boldogan aludt el. Álmában a fiát mint minisztert látta...

Persze a cigány a Rákóczi-indulót húzta. Az egész társaság föl-villanyozódott a lelkesítő zene hangjaitól. Aztán magyar nóták következtek.

Éppen a „Sárga cserebogár”-at húzta igen keservesen és cifrázva a banda. Ettől Sóti Pál elszontyolodott. Maga elé bámult, és úgy motyogta:

– Csak azt mondd meg, rózsámé leszek-e.

A szeme fáradtan járt körül, és egyszer csak beleakadt a hadnagy pillantásába.

Ki ez? Hogy került ide ez az ember? Még soha sem látta. És miért került ide éppen ma? Miért éppen ma?

Sóti Pál összeborzadt. Hideg roham szántotta végig a hátát. Megijedt ettől a durva ábrázatú, közönséges lelkületű embertől. Úgy érezte, hogy a végzet állította az útjába. Bolondság! Már ugyan mi közük volna egymáshoz. Azt mondta a hadnagy imént, hogy

találkozott Olgával, hogy ismerte... Miért ismerte? És miért nem említette Olga sohasem?

A hadnagy észrevette, hogy Sóti Pál sokáig néz reá. Kihívó mosolygással állta a farkasszemet. Végre is Pál hagyta abba.

Végre öt óra tájt elázott mindenki. A görhegróf elővette a bugyellárisát.

– Fizetni.

Többen szabadkoztak, hogy hát ezt nem engedik. Fizesse mindenki a maga részét.

– Fizetni! – ordította kevélyen a görhegróf. – Itt én fizetek és senki más.

Pál, bármily részeg volt már, nagyon megörvendett ezen, és utóvégre természetesnek találta, hogy búcsúztatása költségeit mások fizessék, kivált olyan valaki, akinek töméntelen sok a pénze.

Köszönés nélkül akart hát eloldalogni, de a három forintot, amit külön helyre tett a mellénye zsebébe, odahajította a cigányoknak. Az ajtóig sem érhetett, amikor a hadnagy hangját hallotta:

– Potyafráter.

Megállt. Gondolkozott. Érezte, hogy kockán forog további sorsa. Érezte, hogy le kell győznie az ostoba indulatot. Egy pillanat az egész. El kell viselni. Aztán egyet sóhajtva indult tovább. Indult hazafelé.

– A potyafráter – hallotta megint.

Megfordul a küszöbön.

A hadnagy tovább folytatta:

– Ő ivott legtöbbit. Ő muzsikáltatott legtöbbit. És mégis megszökik.

Sóti Pál elsápadt, és remegő hangon kérdezte a hadnagytól:

– Mit mondott?

– Semmit sem mondtam.

– Hazudik. Rólam beszélt. Azt mondta, hogy potyafráter vagyok. Hát ez nem igaz. Én itt vendég voltam.

A hadnagy rekedten ordította:

– Potyafráter az úr! Érti? Igenis, azt mondtam. Az úr egy hitvány potyafráter. És nem vendég. Az ördög sem hívta ide. Maga tolakodott ide, maga potyafráter.

•

– Hát erről még csevegünk – szól most már nagyon nyugodtan Sóti, és a fizetőpincértől megkérdezte:

– Mi a számla?

– Százötvenkét forint.

– Fogja! Százhatvan forint. Ami visszajár, tartsa meg borraválónak.

Aztán a cigányprímásnak két százkoronás bankót adott át, és szilárd léptekkel megindult a hadnagy felé. Majd megállt előtte és felfofozta. Egyszer jobbról, egyszer balról.

– Jó éjszakát, uraim! – szól, és mély csöndben távozott.

Már kint volt az utcán, mikor a hadnagy felocsúdott, és a törtéteknek tudatára ébredt. Kardját kiröpítve a hüvelyből, utána akart futni:

– Agyonvágom a gazembert!

De hát lefogták. Nem engedték. A társaság nyomott hangulatban, teljesen kijózanodva, fájós fejjel oszlott hazafelé. Csak amikor már mindenki elment, mertek a cigányok is előbújni az asztalok alól.

Sóti Pál nem érzett semmi kétségbeesést. Pár forintja még maradt, és megvan a hajójegye. Az pedig, hogy a hadnagyot felkélpte, nagyszerű önérzettel töltötte el.

– Ez volt az első férfias és határozott cselekedetem! – gondolta, és helyesen gondolta. Csak az volt a baj, hogy rosszkor cselekedte. Hazaérve rögtön elaludt.

Arra ébredt, hogy az anyja költögeti.

– Hány óra?

– Kilenc.

– Hagyjon még aludni, édesanyám.

– Nem lehet. Itt van a görhegróf meg a patikáros. Téged keresnek.

– Engem? Mit akarhatnak?

– Nem tudom. Sürgős beszélni valójuk van veled.

– Eressze be őket, anyám.

Pál így tudta meg, hogy bolondságot csinált az éjszaka. Keservesen tapasztalta, hogy nincs pénze, és legalább egy hónappal kell elhalasztani az utazást, míg pár forintra szert tehet, hogy szüleinek is itthon hagyhat valamit. És ez a két látogató ünnepélyeskedett. Párbajozni akar a hadnagy.

Vagy úgy. Hát jó...

– Nevezze meg, kérem, a segédeit...

– Jó, jó... Majd elküldöm őket...

Sóti Pál ismét fölvehette az „ifjabbik” jelzőt. Mert, hogy az apja mellé temették, és a fejfájára, megkülönböztetésül ezt véste Klarinka mester, az asztalos:

– Itt nyugszik az Úrban ifjabb Sóti Pál. Élt 26 évet...

Az is rajta van a kereszten, hogy az örök világosság fényeskedjék neki.

Mert bizony ezek előrebocsátása után kitalálható, Sóti Pál a fűbe harapott. A hadnagy pisztolyának golyója éppen a szívét járta keresztül... Öreg Sóti Pál meglegedve fogadhatta fiát a túlvilágon, mert csakugyan sikerült fiából urat nevelnie. Ha nem is tudott úgy élni, mint egy úr, de meghalni, kétségkívül úri módon halt meg.